

նուիրելով զայն Ս. Գրիգորի Հայոց (անուան)։

Այդ վեհ և գեղարուեստական Տաճարը, Նէպոլիտի Արքեպիսկոպոս Երանաշնորհ Պօղոս տ'Արեցցոյի ձեռքով օծուեցաւ, որ թէպէտ ինեանց կարգէն էր։

Իսկ 1576ին, Պայանոյ քաղաքին Ս. Հրեշտակապետ՝ կոչուած վանքը շինուելով, անոր վեց մայրապետները՝ Ս. Գրիգորի վանքիներուն միացան, իրենց հետ բերելով Ս. Յովհ. Մկրտչի արեան երկու շիշերէն մին։ Անցեալ դարու առաջին կիսուն (1824) ձուլուեցան ատոնց նաեւ Տոնարովիդայի Բոյրերը, Մկրտչի արեան

միւս շիշն ալ բերելով։ Եւ վերջապէս 1864ին՝ միացան ատոնց նաեւ սրբուհի Բաղրիցիայիները, միասին բերելով այդ սուրբ կոյսին մարմինն ու արիւնը, ինչպէս նաեւ Երանուհի Ակլայինն ու Գրիգորի Ս. Բեւեռը։

Այսքան կարեւոր գործի յաջող ելքին՝ Գերերշանիկ Արքեպ. Կարտինալը, չիւնայեց իր համակրելի և հեղինակաւոր աջակցութիւնը, իր ներկայացուցչին Գեր. Յովսէփ Տէ-Նիգոլայի՝ Թեմական Աթոռակալին ձեռքով։

Թրգմ. Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳՍԵԱՆ

1. S. Arcangelo a Baiano.

ՏԵԿԻՆ ԼԵԽՍԻ ՍԵՐՈՒՄԵԱՆ

ՍԵՐՈՒՄԻՆ չենք ըլլար եթէ ըսենք որ մեր մէջ շատ դանդաղ եղած է գեղարուեստի ըմբռնումը գրականութեան քով։ Կարծես ցաւի օրեր հարկաւոր էին որ այդ մարզին մէջ ալ յառաջագիւղէինք։ Եւ տեսանք քաղաքակիրթ Եւրոպան որ զմայլանք և դափնի կը ձօնէր գեղարուեստի նուիրուող տաղանդներուն. հայերուն անգամ։ Ո՛վ պիտի չզգայ ամօթ՝ տեսնելով մեզմէ աւելի խանդավառ ու սիրահար Փրանսացին և իտալացին Շահինի, Փուլմանի, Թոգաթեաններու խնկարկու։

Արուեստագէտի և շնորհալի հայ արուեստագէտի մը փայլուն աստղը միջագային երկնքին վրայ, Կովկասէն մինչեւ Եգիպտոս, մինչեւ Իտալիա, Զուիցերի, Ֆրանսա, Գերմանիա, հայ աստղ մը որ կը շողշողայ Սիրանոյշ — Արեւեան — Օ. Սեւուսեան — Փափագեան — Շահխաթունի և այլն, համաստեղութեան մէջ՝ անշուշտ Տիկին Լիւսի Սեւուսեան—Արզումանեանն է, որուն վերջերս տուած հմայիչ փորձերը Վենետիկոյ մէջ հայ ու եւրոպական

ընտիր նմոյշներու, մեզ խանդավառեց պարզ արձագանգէն անդին համեստ տուրքի նուիրելու — ինչպէս պիտի յիշենք թերցողները մեր խոստումը — իր ձայնին և բեմական արուեստին շուրջ. և եթէ ոչ արուեստագէտի հիմնական և խոր վերլուծում մը, գէթ անկեղծ գնահատութիւն մ'ընել կ'ուզենք մեր ընթերցողներուն հետ իր արուեստին՝ որուն մէջ ճարտարօրէն զուգած է շնորհ և կորով միանգամայն, ըմբռնումով մը որ ինչքան խոր՝ նոյնքան վստահ է։

Արուեստագէտ տիկինը, ծնեալ Խանտանեան, Աղեքսանդրապոլսեցի, հազիւ միամեայ՝ իր ծնողքին հետ կը փոխադրուի Թիֆլիս։ Գեղարուեստի ասպարէզը կը թեւակոխէ Թատերաբեմով, 1914ին, անուանի դերասան Օվի Սեւուսեանի հետ՝ որուն ամուսինը կը դառնայ յաջորդ տարին։

Վեցամեայ գործունէութեան ընթացքին իր բեմի ընկերներն են եղած մեր լուսագոյն և կարող դերասանները՝ Սիրանոյշ,

Արեւեան, Սեւուսեան, Վ. Փափագեան, Մայսուրեան, Ալիխանեան, Արմենեան, Շահխաթունի, Սաթենիկ Աղամեան եւն.։ Իր սիրած դերերը հետեւեալներն են եղած. Ռուսաճաճ — Սիրանոյ տը Պերժըրաք Ե. Ռոստան, Ռոմանիքներ՝ Ռոստանի, Մարգարիտ — Պատուի համար, Սեղա — Հին Աստուածներ, Հիւրի — Արցունքի հովիտ։

Տիկին Լիւսի միակ և մեծ ուսուցիչը բեմին վրայ՝ Օվի Սեւուսեանն էր, տաղանդաւոր դերասան, զոր մահը խլեց անկէ երիտասարդ հասակին մէջ, 1920ի գարնան, Կ. Պոլսի մէջ։ Սակայն այդ դերասանը կ'ապրի արուեստագէտ տիկնոջ մէջ իր մեծ ազդեցութեամբ՝ որով կերպաւորած է անոր հոգին. և դեռ այսօր կը ծառայէ անոր արուեստի ասպարէզին մէջ որպէս շուստոր փարոս. որով անվերապահ է և մեծ՝ տիկնոջ երախտագիտութիւնը հանդէպ անոր, որուն կը պարտի ամբողջ գաղտնիքն իր արուեստին և բանալին բոլոր յաջողութիւններուն՝ թէ՛ Թատերական և թէ՛ քնարական աշխարհի (drammatique և lyrique)։

Օվի Սեւուսեանի մահէն վերջ սակայն կարծես՝ Տիկին Լ. Սեւուսեան շեղում մը կ'ընէ իր ասպարէզին, ինչպէս ոմանք կ'ըսեն։ Երեւոյթին մէջ գուցէ այդպէս ըլլայ, սակայն մենք գիտենք որ անոր ըլլայ, սակայն մենք գիտենք ու փարուր սկզբնական և խոր ձգտումն ու փարուր նրդին համար էր, որուն համար բնութիւնն օժտած էր զինք ձայնով մը՝ որ գեղեցիկ ու սրտազրաւ է։

Որքան ողջ էր Օ. Սեւուսեան՝ Տիկին Լիւսի՝ ի սէր իր ամուսնին՝ ընկերացաւ անոր տրամաբիք արուեստին. սակայն երգի սէրը վառ կը մնար իր հոգոյն մէջ, և իր ձայնին հմայքն զգացուցած էր հայ և ռուսական երգի կոտորներով զորս կը լսեցնէր մեծ պատերազմի օրերուն՝ բարեգործական երեկոյթներու և ընտանեկան հաւաքոյթներու մէջ։ Գեղարուեստագէտ բարեկամներու անընդհատ հիացումին և ստիպման ազդեցութեան տակ արդէն նէ վճռեւ էր մշակել իր ձայնը. և 1918ին էր որ կը մտնէր Թիֆլիսի երաժշտանոցը

ուր հետեւեցաւ երգի զլիաւոր և մեծանուն Ուսուցչապետ Levitzkyի դասընթացներուն։

Այդ շրջանին արդէն արուեստն սկսեւ էր աւելցնել հմայքն իր ձայնին. ու նէ Ուս. Լեւիցկիի քաջալերութեամբ և առաջնորդութեամբ, ոգեւորուած երաժշտական արուեստով, կու տար քանի մը երգահանդէսներ, որոնց արձագանգը հայ և ռուս մամուլին մէջ նպաստաւոր և քաջալերիչ էր արուեստագէտ տիկնոջ առաջին քայլերուն։

*

Մեր մէջ շատ անգամ շատ մը տաղանդներ անփայլ կ'անցնին և երբեմն ամուլութեան կը դատապարտուին՝ միջավայրին սնանկութեամբ, ինչպէս նաեւ գիտակցութեան թերիով մը, որ կը զրկէ զիրենք կարեւորագոյն աշխատանքէ մը որ հարկաւոր է տիրանալու համար արուեստի շնորհին, և անով զգացնելու և հմայելու։

Տիկին Սեւուսեան սակայն կերպով մը բախտաւոր եղաւ, քանի որ երգի և բեմի գիրկը մեծցաւ. և որքան ինքնածին իր մէջ սէրը երգին՝ նոյնքան գնահատուած էր իրմէ արուեստը իր մոգիչ զօրութեան մէջ. որուն համար ան չբաւականացաւ մեր բնաշխարհի երգին հովուական եւ քնքուշ շունչով միայն, այլ տիրացաւ նախ ռուսականին անկեղծ, թափանցիկ ու կայտառ նկարագրին, ռուսից վերջ հայեացքն ուղղեց Արեւմուտք՝ եւրոպական վսեմ ու դասական գծերն իւրացնելու։

Ատոր համար էր որ 1920ին Կովկասէն Փարիզ անցաւ, ուր պարապեցաւ կատարելագործելու երաժշտական ուսումն և իր ձայնը, ունենալով որպէս ուսուցիչ համբաւեալ Litvine: Վերջին փայլը սակայն իտալիայէն պիտի առնէր, որ դասական երկիրն է գոյնի և երգի թրթռացումներուն։

Եւ Տիկին Սեւուսեան Փարիզէն Հոմ կը փոխադրուէր 1921ին, ուր յաջողութեամբ աւարտելով իր մասնաւոր դասընթացը տուաւ իր կատարելագործուած արուեստի փայլուն երախայրիքը «Cavalle-

ria Rusticana» յով՝ Սանթուսի դերին մէջ:

Առաջին քայլն էր ատիկա Եւրոպական բեմի վրայ և յաջող, ինչպէս կը վկայեն շատ մը քննադատականներ որոնցմէ յիշել կ'արժէ Հոմի առաջին քննադատին — Gascoի կարծիքը. «Cavalleria Rusticana»-ի մէջ կատարեց իր արուեստագէտի նախաքայլը՝ հայ երգչուհին Լիւսի Սեւուսեան, որ տուաւ ապացոյցը իր տաղանդին և իր ամենանուրբ ճաշակին, երգելով յստակ, ոլորուն, մեղմօրէն յուզիչ և գեղազանց հմայքոտ ձայնով, և մեներգելով անվիճելի ճարտարութեամբ և իսկական ինքնատպութեամբ: «La Tribuna» Roma.

Եւ այդ յաջող քայլը զինքն ուղղեց դէպ ի երգի ասպարէզը: Հոմէն սկսաւ հռչակն իր ձայնին. նէ այլեւս տիրացած էր դաշնաւորումի, խողերգի և բեմագրութեան գաղտնիքներուն, ինչպէս նաեւ իւրացուցած իտալերէնը՝ երգի տիեզերական լեզուն:

Շատ երկար պիտի ըլլար թուել բոլոր այն թատրոններն ու քաղաքներն ուր երգեց նա մինչեւ օրս. իր փայլուն ներկայացումները վայելեցին ի միջի այլոց՝ Վենետիկ, Թորինոյ, Միլանոյ, Ուտինէ, Հոմ, Նափոլի, Պարի, Մանտուա, Բատուա. իտալիայէն զատ Զուիցերի, Եգիպտոս, Գերմանիա, Փարիզ՝ նուազախաղի և երգահանդէսներու մէջ:

Գլխաւոր նուագախաղերը (opera) զորս երգած է՝ են, Մանոն (Մաւրնէ), Լոհենկերին (Վալներ), Անդրէաս Շենիէ (Ճիորտանոյ), Պոնէմ և Տիկին Պըթըրֆլայ (Փուշչինի), Մէֆիսթֆէլ (Պոյիթոյ), Փաուսթ (Կունոյ), Բաւալլերիա Բուսթիքանա, Բարեկամ Ֆրից և Փոքրիկն Մաւրաթ (Մաւրանյի) են:

Միջազգային մամուլէն հոս կ'ամփոփենք հատուածներ, որոնց մէջ զուրս կը ցայտէ Տիկին Սեւուսեանի ձայնին շնորհն և արուեստին կատարելութիւնը:

ԻՏԱԼԻԱ

«Il Popolo d'Italia» 29-11-1931

Միլանոյ. — «Տիկին Լ. Սեւուսեան եթէ նոր է

Տիկին Լիւսի Սեւուսեան—Արգումանեան

երգահանդէսի դաշլիճներուն՝ զէթ Միլանի մէջ եղածներուն, նոր չէ սակայն երգի տալուն մէջ: Նէ անտարակոյս նախկին բեմական ջրջան մ'է ունեցեր: Տրուած տեղեկութիւնները իրապէս ճշմարտութեան կը համապատասխանեն. Իր քնարերգը, իր դաշլի երգը սանձուած ձեւն ունի ազնուապետական չափին, բայց եռանդուն է, բարախուն, օժտուած արուեստագէտի բոլոր նրբութիւններով սրբուած թատերական արտայայտութեան տպաւորութիւնն: Օժտուած (ձայնի) ընդլայնումով, հաւասար, բաւական անուշ և թարմ, խառնուածքով մը՝ որ քնարերգութեան ամէնէն փափուկ արտազնուցումն ունի, անմահ գիւթանքով մեղի կու տայ նուագներ՝ որոնք այդ ձերբերով է որ պէտք է երգուին: Ինչպէս Շուպերի երգերը, Մանտուայի կաբոատիկէ կտորները «Երկնքին տակ» և Փրաթիւլայի «Վալիտակ ճամբան», որոնց համար ընդհանուր և խառն դափու ընդունելութիւն գտաւ»:

«Corriere della Sera» 1-12-1931

Միլանոյ. — «Տիկին Սեւուսեան . . . ցոյց տուաւ թէ երգի գեղեցիկ արտայայտութեան համար՝ ունի յըստակ և մարդու ձայն մը, յատուկ քաղցրութիւն՝ մեղի տալու այն կտորները որոնք իսկապէս քնարական են, խուռն բազմութիւնը որ փութացեր էր իր երգահանդէսին՝ զինք ծափահարեց անկեղծօրէն, յատկապէս Շուպերի, Մանտուայի, Փրաթիւլայի և Սթրաուսի քնարերգներէ վերջ»:

«L'Ambrosiano» 30-11-1931

Միլանոյ. — «Ամբրոսիո» որ շարաթ երեկոյ խոնքէր Եւրոպական փոքր դաշլիճին մէջ՝ իր ինքնաբերական անկեղծ ծափերով ընդունեցաւ Տիկին Լ. Սեւուսեանի մէջ ախորժիկի զրոշմով ձայնը, գեղեցիկ նրբաձայնութեամբ (mezza voce), ազնիւ, յստակ և արտայայտիչ դարձուածքով: Զիրքեր՝ որոնք ցուցադրուեցան ընդարձակ յայտագրով մը, որ հին իտալացիներէն անցնելով գերմանացի վիպերգականներուն, կը հասնէր Մանտուայի, Փրաթիւլայի, Սթրաուսի և Ուսմանիսովի: Տիկին Սեւուսեան լսեցուց հայ ժողովրդական ինքնատիպ երգեր մ'ալ, որոնք մեծապէս հաճոյ անցան ներկաներուն»:

«Il Sole» — «Երէկ ընտիր հանդիսականներու խուռն բազմութիւն մը արժանաւոր զնահատանքն ըրաւ Լիւսի Սեւուսեան երգչուհւոյն, որ փայլեցաւ իր ձայնի և մեկնաբանութեան սքանչելի ձերբերուն համար:

Ազնիւ արուեստագիտուհին ծափահարութիւններ ընդունեցաւ կարեւոր յայտագրին բոլոր վիպերգներէն վերջ»:

«Il Gazzettino» — Fenice Թատրոն.

Վեմետիկ. — . . . «Լ. Սեւուսեան, որ զիտցաւ գաղափարել Միլիի անձնաւորութիւնը շնորհալի և զգայուն երգեցողութեամբ իր բոլոր դերին և յաջողելով յուզել, Նէ ալ երկարօրէն ծափահարուեցաւ Ա. արարի վիպերգէն վերջ, զոր ստիպուեցաւ կրկնել»: (Պոնէմ — Միլի):

Il Gazzettino» 3-5-33

Վեմետիկ. — «Լիւսի Սեւուսեանի երգահանդէսը. Յայտագրին մէջ ճոխութեամբ նշանակուած էին դաշլիճի երգեր, հին ու նոր, հետեւաբար ձեւի և ոճի զանազանութեամբ, որուն մէջ կը փորձուէին արուեստագէտին ձերբերը, Հետքեր որոնք համագոր, համապատասխան երեւցան իր առաջադրեալ ծրագրին, քանի որ իւրաքանչիւր քնարերգ իր կողմէն մեկնուեցաւ ոճի հարազատութեամբ և յաջող ըմբռնողութեամբ նիւթին արտայայտութեան: Տիկին Սեւուսեանի ձայնը՝ յղկուած և ոլորուն բարձր ճաշակով՝ մեծապէս նպաստեց մեկնուած իտալական երաժշտականութեան (alla musicalità delle interpretazioni), անցքերու փափկութեամբ, կորովով ինչ ինչ ելեւէջներու, զոյներու փոփոխութեամբ և հրապուրիչ կիրառութիւն մը մեղմաձայնութեամբ (mezzo voci) որ ինքնատիպ կերպարանք մը տուաւ մասնաւորապէս ուս և հայկական երգերուն, զորս իրենց հարազատ լեզուով երգեց, և որոնցմէ ստիպուեցաւ կրկնել Կրեչիանիովի «Օրօրերգ»ը, և Կոմիտաս հայուն «Զի՛գ դու քաշի»ն՝ այնքան կզական»:

Գարձեալ հանդիսականներու խնդրանքին վրայ կըրկնուեցաւ Անտոն Կուարներիի «Իմ սիրուն մանկիկա» երգը, զոր Տիկին Սեւուսեան երգեց զոգտրիկ զգացուած մով. Ազնիւ երգչուհւոյն շնորհաւորութիւններ եղան մով. Ազնիւ երգչուհւոյն շնորհաւորութեան կողմէն՝ որ խորին և անկեղծ ցոյցերով բազմութեան կողմէն՝ որ փութացած էր այդ արուեստագիտական և զթաւիւր հան-

դէսին, հուրուեցան խոշոր փունջեր ի յարգանս արուեստագէտ տիկնոջ.»:

(Ազնիւ տիկինը հանդէսը կու տար բաւեցործական զիտումով):

«Il Secolo XIX»

Շեմոլա. — «Ամենուն հաճելի եղաւ մեծապէս զլիւսոր գուսանը՝ Տիկին Լիւսի Սեւուսեան որ ցոյց տուաւ թէ օժտուած է բեմական զօրեղ ձերբով մը՝ որ սովորական չէ, երգելով մեծ խանդով, ապրելով ամբողջապէս իր տրամիր բոլոր հոգեբանական աստիճաններուն մէջ: Նէ թարմ ձայն մ'ունի, գեղեցիկաշունչ, որ աստիճանական մեծ պարաբոսթիւն մ'ունի, և ձկուն է բոլոր նրբութիւններուն: Հետեւաբար իր անձնական յաջողութիւնը ցայտուն էր առաջին արարուածին՝ սիրոյ յուզերգին մէջ, երկրորդին՝ վիպերգին մէջ (romanza) զոր ստիպուեցաւ կրկնել հաճութեան մեծազօր աղաղակներու մէջ, երրորդին՝ անձնապատկերի սրբերգակ տեսարանէն վերջ (Պըթֆլայ)»:

«Il Giornale» — Teatro Sociale.

Մանտուա. — «Միմի դերը կատարեց Տիկին Լիւսի Սեւուսեան, որ առաջին ամանակներէն սկսեալ զրաւեց բովանդակ համակրութիւնը ամբողջին, իր սքանչելի ձերբերուն համար որպէս արուեստագէտ, օժտուած ամենազեղեցիկ ձայնով, խնդակցութիւններ և ծափեր ընդունեցաւ արարուածներու ընթացքին ետ»:

«Corriere della Sera» — Teatro dal Verme.

Միլանոյ. — «Տիկին Լիւսի Սեւուսեանի յանձնուեցաւ Մագդալենի դերը, որուն համար չի բաւեր գեղեցիկ ձայն, այլ հարկաւոր է զրեթէ բեմական (dramatique) խառնուածք, եթէ չենք ուզեր որ արուեստագէտի ձայնաստիճանը՝ ըլլա՛յ իսկ գեղեցիկ, յստակ, պարզ և զծային՝ փնտսուի և կորսնցնէ իր ազդուութիւնը: Տիկին Սեւուսեան, մտացի արուեստագէտ, համակրելի և լիաթող ձայնով, միշտ յաղթեց բոլոր նուագարածնի դժուարութիւններուն, արժանանալով անկեղծ և սրտեռանդն ծափերու: (Անդրէաս Շենիէ)»:

«Butterfly» — Teatro S. Carlo.

Նափոլի. — . . . «Տիկին Սեւուսեան որ փայփայելի ձայն մ'ունի, գեղեցիկաշունչ՝ բարձր ձայնաշարին մէջ, և ամենախառախալ ձկունութեամբ, բաց ի ձայնական միջոցներէն՝ որոնցմով օժտուած է, զիտցաւ բեմական զիրքերով համապատասխանել ունիղիւրներու լաւագոյն ակնկալութիւններուն. իր նրբազգածութիւնն յայտնուեցաւ՝ ամբողջ ներկայացման ընթացքին՝ երգի անխառն աւելումով, և մեկնաբանութեան ձերբերով՝ որ սովորական չէին, պարզելով Պըթֆլայի տրամիր անկեղծ արուեստով մը, կրքի և ցաւի բուռն թափերով: Հասարակաց միաձայն խանդավառ աղաղակներուն վերայ ստիպուեցաւ կրկնել Բ. արարուածի եղանակը»:

«Manon» Massenet. — Teatro Petruzzelli.

Պարի. — «Սրաժայն երգչուհին Լիւսի Սեւումեան, հայազգի ցալ արուեստագետ, արանքի տպաւորութիւններ յորինեց իր ժայնով որ ամբողջապէս պայծառ է և մեղեդիախառն, Հանդիսականները զանի ծափահարեցին բաց տեսարանին վրայ և ամէն արարուածէ վերջ»:

ՖԻԼԵՍՓ

Salle Gaveau — «Comédie» 11-7-1928. Փարիզ

... «Տիկին Լիւսի Սեւումեան, հայ համբաւաւոր սրաժայն երգչուհին, որուն արուեստն և ճարտարութիւնն ըմբռնեցինք, ... իսկապէս բացառիկ երգահանդէս մը տուաւ: Նէ երգեց հաղթանակի կտորներ՝ Լէոնարտոյ տա Վինչիի, Շոպենի, Ռէսպիցիի, Շոփենի, Մասնէի, եւն. ամենագեղեցիկ էջերէն:

Նշանաւոր երգչուհին ամենամեծ յաջողութիւն շահեցաւ՝ շնորհիւ իր անուշ և հնչուն ձայնին»:

ԵԳԻՊՏՈՍ

Արցալական Թատրոն (Piccola Marat)

Գաֆիրէ. 1924 Ապրիլ. — ... «Ազնիւ Տիկին Սեւումեան մեզի կ'երևնայ որպէս չնաշխարհիկ Մարիիլլա: Այդ դժուարին և կարեւոր դերին մէջ առիթ ունեցանք գնահատելու իր ամենաքաղցր երգը, իր բնական խառնուածքը և անսովոր վստահութիւնը: Նէ արուեստագիտական այնպիսի ժերգեր ունի որոնք իսկապէս արժանաւոր են մեր նկատառութեան...»:

Ա. Ահամարա (Անդրէաս Շէնիէ)

Աղեքսանդրիա. 1924 Ապրիլ. — ... «Լիւսի Սեւումեան Մագալուղիմէի դերին մէջ իր առաջին քայլերը կ'ընէր, աննկարագրելի շնորհքով մը: Իր ձայնը բերեցեայ խաղերու շարք մը կը թուի, որոնք զօրեղ են միանգամայն: Նէ դիւթանքն եղաւ այդ երեկոյթին...»:

«Messagero Egiziano» 24-5-1927

Աղեքսանդրիա. — «Երգչուհին իր շահեկան յայտագրին աւարտեց ծայրէ ծայր խանդավառ և հիացիկ մթնոլորտի մէջ: ... Իր ձայնը՝ արդէն շատ անուշ և աւելնող՝ ընդլայնուած է և ունի խոր հնչականութիւն՝ մեղմաձայնի մէջ, և յատկութիւն՝ սրաժայնի մէջ, մընալով դաշն ու պատգափի՝ միջին ձայներուն մէջ, իւրաքանչիւր վիպերգի համար ունի իւր ուրոյն եղանակ մը, անոր պատկան շրջանին ու զարդին համաձայն: Նէ այլեւս կրնայ ո՛ր և է մրցումի ենթարկել ինքզինքը, ունենալով բոլոր ժերգերը յաղթանակէ յաղթանակ սուրբալու»:

«La Bourse Egyptienne» 1927

Աղեքսանդրիա. — ... «Շնորհալի երգչուհին աննախընթաց յաջողութիւն մը ձեռք բերաւ՝ շնորհիւ իր մեղմ և հնչուն ձայնին և իր պատկանած դասական դպրոցին: Արուեստագէտ տիպոսին արժանի երգչուհի մը՝ որ անգամ մ'եւս կրցաւ մտքերու մէջ դրոշմել իր սրտայոյզ ու մտացի սրաժայնի համբաւը»:

«Synegraph journal» 1927

Աղեքսանդրիա. — ... «Մենք լսած էինք զինք ասիէ երեք տարի առաջ, Ահամարայի մէջ, «Փոքրիկն Մարաթ»ի ներկայացման: Մեր վրայ հիանալի տպաւորութիւն թողած էր, նաեւ փափաք՝ վերստին լսելու զինքը, որովհետեւ խիստ ինքնատիպ տաղանդով արուեստագէտ տիկինը անոնցմէ է՝ որոնք դիտեն ճարտարական աշխարհի միջակութիւններն ու հետեւալուսիւններէն վեր խոյանալ: Տիկին Սեւումեան անմասկան այնպիսի դրոշմ մ'ունի որ կը ստեղծէ իւրաքանչիւր արուեստագիտական դէմք մը, և որով կրցաւ հրապուրել մեր դժուարահաճ և յափրացած հասարակութիւնը: ... Իր յայտագրին կտորներն երգեց խորունկ հասկացողութեամբ, Բայց հոն՝ ուր խանդավառութիւնն իր գերազգիւս աստիճանին հասաւ՝ հայ վիպերգներու մասնէր. աւոր մէջ Նէ գերազանցեց: Ունի այն մեծագոյն բանը՝ զոր կ'անտեսեն ուրիշ ճարտերգու արուեստագէտներ, անոր տեղ դնելով պոռոտ շարժումներ. Նէ պարզ է իր արտայայտութեան ձեւերուն և հասարակութեան ներկայանալու դերքին մէջ, ու կ'երգէ կարծես ո՛չ թէ մեզի այլ իր անձին համար... այնպէս՝ ինչպէս պիտի երգէր իր տունը, միւսակ, առանձին աշխատութեանց պահուն: ... Իր պարզութիւնը կ'ազդէ հասարակութեան ստիճանները հեշտիւ ըմբռնելու ընտանի ժերգն ունի մէջ կրած: Նէ է՛րգեր, այլ կը պատմէ, ընտանեւոր կը խօսի: Իր ձայնական միջոցներն հրաշալի են: Շքեղատուութեան մեծ դիւրութիւն, հազուադիւս ճկունութեամբ արտաբերում, դաշն ու յստակ հնչականութիւն, բերեցեայ հնչականութիւն՝ որ ականջիդ մէջ կ'արժագանգէ, նման ստեղծաշարի մը զոր ոգեւորած ըլլաւ հրեշտակի մը հպանցքը»:

«Պոհէմ»

Աղեքսանդրիա. — ... «(Միմիի դերին մէջ) այս մանկամարդ երգչուհին օժտուած է արուեստագէտի այնպիսի խառնուածքով մը որ կրնայ կերպարուել արտա-յայտութեան բոլոր ձեւերն իր միատարր, անուշ և թարմ ձայնին շնորհիւ, որ դիւրաւ կը վերելակէ իր ձայնաշարի ամէնէն զմուշկ սրաժայններուն, յաջողելով մեկնաբանել հաւատարմօրէն բոլոր իր մասերը... այս փափուկ անձի մարմնացումին մէջ Լիւսի Սեւումեան թափեց իր ամբողջ ճարտականութիւնը հաւատարմաբար դարձուածմիտով, և զեղանի նրբերանգներով պարուրելով բոլոր գեղեցիկ, տխուր և կարօտաշունչ խօսքերը: Բոլոր արարուածներուն մէջ խանդավառօրէն ծափահարուեցաւ»:

«The Sphinx» 1927

Աղեքսանդրիա. — «Տիկին Սեւումեան մեծատաղանդ թատերգակ մէջ սրաժայն, Նէ բազմաթիւ և բազմապիսի երգեր երգեց՝ մինչեւ վերջ իրեն զրաւելով իր ունիւնդիւնները. իր ձայնը մասնաւորապէս հաճելի է միջին աստիճանի մէջ, և իր մեղմաձայնները շատ դիւթել են: Երկու տեսակ երգերու՝ Օրօքերգի տրամի և զանազանի մէջ գերազանց աստիճանի հասաւ: Ինծի մեծապէս հաճելի եղաւ Մանտոնայի «Երկնքին տակ»ը: Կրեշիտիւնովի «Օրօք», ռուսերէն, և ուրիշ մը նոյնպէս ռուսերէն՝ երբ կրկին անգամ բեմ հրաւիրուեցաւ: Զետոյ կոմիտասի ինքնատիպ մէկ երգը կար «Գուրաներգ»՝ զոր խիստ գեղեցիկօրէն երգեց...»: Esteban.

Եւ այս ամէնը որպէս նմոյշ մը համբաւին՝ որուն տիրացած է վաղուց Տիկին Սեւումեան: Ուշագրաւ են մանաւանդ ներբողեաններն և գնահատանքները իտալական մամուլին՝ որ այնքան խստապահանջ է արուեստի մէջ և ժլատ իր գովեստներով: Ուստի կրնանք ըմբռնել արժէքն այդ անվերապահ խոստովանութեանց ուր հայ տիկինը մէջ ճանչցուած է մեծ արուեստագէտը:

Եզրապտոս, ինչպէս տեսանք, հմայուած է Տիկին Սեւումեանի արուեստով և թէոզիկ իրաւունք ունէր զանի Բուրգերս երկրին տիպակ կնքելու: (Ամ. Տար. 1925):

Կիպրոսի մեր հայրենակիցներն ալ բախտը կ'ունենային լսել իրենց շնորհալի հայ գուսանը, 1927ին, Նիկոսիոյ և ապա Ծաղկաբուրի Մեղգոնեան հաստատութեան մէջ՝ աննկարագրելի խանդավառութեամբ:

Նուազ բարեբախտ չեղաւ վենետիկոյ հայ գաղութն ալ, մանաւանդ այս տարի, երբ Տիկին Սեւումեան, Մայիս 3ին, տեղւոյ Պետական Երաժշտանոցին մէջ տուաւ հայ և իտալացի պատկառելի բազմութեան մը առջեւ՝ միջազգային երգի գլուխ գործոցներէն և հայ ժողովրդական երգերէն սիրուն և վսեմ նմոյշներ: Ատոր արձագանգն և մամուլին գնահատականը տեսանք անցեալ և այս թիւով:

Հայերուս վերապահուած օրը սակայն Մայիս 7ն էր. ուր ազնիւ տիկինը, Մ. Ռափայէլեան մեր վարժարանին մէջ, ի ներկայութեան ամբողջ հայ համայնքին, շուրջ երկու ժամ մեզ խանդավառեց, հրմայեց և յուզեց:

Այս անգամ զուտ հայկական երգն էր զոր իրմէ լսեցինք. և ամէն մեղեդի, շատերը կրկնուած մեր բուռն տենչանքին վրայ, մեղմադժօրէն գորովեցին մեր սրտերը՝ արուեստի հմայքին խորը թաքուն գաղափարի, շունչի, վշտի ու գգուանքի այն թրթռացումով՝ որ համակ հայ էր և մեր հոգւոյն կը խօսէր: Միթէ կարելի է նկարագրել շնորհալից, հնչուն, երկարաշունչ և ուրորուն «Ասա հօ»ն զոտաներգին մէջ, որ կարծես մեզի գծէր հեռաւոր անսահմանութիւնը հայրենի դաշտերուն, շամանդաղի մէջ պարուրուած, և որոնք կ'արթննան հարկիքներով վարուժանի եզներուն՝ արշալոյսին մէջ խրած իրենց եղջիւրները նուախանքով զարդարուն, ու կ'արթննան աղօթաւոր երկնադէտ հօտաղի սիրուն ու սրտազրաւ «հոտովի»ով. երգ մը որ կ'երթայ հորիզոնէ հորիզոն և հայրենի ծխաններու ծուխին հետ կը գալարուի նաւասարդեան երազներու պէս:

Հետզհետէ լսեցինք իրմէ կոմիտասի կարօտաշունչ «Հով արէք»ը, «Գարուն ա», «Անտունի», եւ Տէր Ղեւոնդեանի «Եէլիոյ Սափոյ»ն, «Աղջկայ երգը», «Մանիր մանիր»ը տխրանոյշ, և Ռ. Մէլիքեանի «Ծիրանի ծառ»ն ու «Վարդը» քնքուշ:

Տիկին Սեւումեանի երգին մէջ զգացինք անկեղծութիւն մը, թափանցկութիւն մը, շնորհ մը, խառնուրդ մը տխուրին և վըսեմին, ներդաշնակութիւն մը ոգեպարար որ քնքօրէն և ուրորուն կ'երկարի, անսահման, անխռով, խորհրդաւոր, զգլխիչ իր երգը տենչանքի վառ գոյներ ունի, կարօտի գգուանք, հոգւոյ զմայլանք, որ գիտէ ծորել քաղցրութիւն և անդորր: Յըստակ է և մեղմ և երբեմն զալարուն և ուժեղ. յանկուցիչ իր ամբողջ վճիտ զանգուածին մէջ, որ գիտէ մեղմօրէն դիւթել և խոզվել և յուզել, յուզումովն արցունքի մը՝ որ վշտերու ցօղն է:

Վերջապէս Տիկին Սեւումեան պարզ երգիչ մը չէ ձայնի հմայքով գերող, այլ ամբողջ հոգիացումն ունի թատերաբեմի արուեստին, որ անհամեմատօրէն խոր և

